

Inhoud

Vooraf	9
De matroos en het meisje	11
Zelfgebreide oorwarmers	43
Super-Germaan	66
Bevrijd door Bob	78
'Je vrouw vertrouwen we niet'	98
Hart verloren aan Hannelore	127
De man die ik pas één dag kende	149
'Liever hij dan die ellendige Hendrik'	170
Kruisbeeld	185
<i>Vom Schicksal getrieben</i>	195
'Wéér een onderduiker'	217
Zonder koffer	236
Het Paradijs	256
De <i>Wagenführer</i>	266
De zachte en de harde broer	288
Voor Sarah	297
Vriendinnen	312
Het wonder	325
Verantwoording	346
Dank!	348

Vooraf

‘De enige geschiedenis die écht bestaat,
is de geschiedenis die ligt opgetast in het
geheugen van levende mensen.’

MICHAEL IGNATIEFF

Dit boek is geschreven omdat het tijd werd. De verliefden van '40-'45 worden ouder. Het eerste afspraakje met een medegevangene in het *Zigeunerlager*, of met een Duitse militair in de Ufa-bioscoop, is voor je het weet met hen ter aarde besteld. De geïnterviewden in dit boek trouwden in het kamp, tegen de verdrukking in, of overschreden fronten en grenzen op zoek naar hun geliefde. Hun geschiedenissen laten zien hoe mensen onder moeilijke omstandigheden weten te overleven. En hoe gevoelens alles kunnen doorbreken. Want wat zijn 'goed' en 'fout' in de liefde? 'Niets!' zegt Annie, die werd uitgescholden voor 'moffenhoer'. Vijf lange oorlogsjaren beïnvloedden het liefdesleven van een hele generatie jonge, en al wat oudere, mensen. De oudste geïnterviewde werd geboren in 1908, de jongste in 1928, de meeste anderen tussen 1920 en 1925: tieners en twintigers in de Tweede Wereldoorlog.

De cijfers. Achtduizend kinderen werden geboren uit een relatie tussen een Nederlandse vrouw en een geallieerd militair. Het aantal verhoudingen heeft natuurlijk vele malen hoger gelegen. Volgens een recente schatting hebben Duitse militairen meer dan vijftienduizend nakomelingen verwekt bij Nederlandse vrouwen en meisjes – veel meer dan tot nu toe werd aangenomen. Vijfduizend Nederlandse en Indisch-Nederlandse vrouwen raakten zwanger van een Japanner.

Nog wat getallen. Ruim vierduizend Nederlandse dwangarbeiders kwamen thuis met hun Russische liefde, ontmoet in Duitsland. In kamp Westerbork werden 239 huwelijken gesloten. Cijfers over verliefdheid bestaan – gelukkig – niet. Maar het

huwelijkscijfer daalde, behalve in 1944, nauwelijks in de oorlog. Mensen kregen zoals altijd vlinders in hun buik, in de schuilkamer, de onderduik, of doodgewoon op straat. Hun verhalen wilde ik vastleggen. Letterlijk, soms minder letterlijk, als in een reconstructie.

De herinnering aan de oorlog heeft de mannen en vrouwen in dit boek soms weer slapeloze nachten bezorgd, maar bracht ook de verliefdheid terug. Stralend, soms blozend, zaten tachtigers te vertellen over een oogopslag, een gebaar, een omhelzing. Die diepe indruk maakte. Vaak juist omdat het oorlog was. Al vertellend waren geïnterviewden tijdelijk weer twintig. De gesprekken gingen soms over details, ook als ze pijnlijk waren, en konden dagenlang duren. De huiskamers, decor van de oude dag, leken dan te verdwijnen, te veranderen in een concertzaal in Dresden, voordat de stad in puin lag, of een bloederig strand in Normandië.

De matroos en het meisje

ANNIE LEIPRECHT-BOONVANG, ROTTERDAM, 1928

KARL LEIPRECHT, BAD WALDSEE, DUITSLAND, 1922

Het liefdespaar van Waldsee leeft boven op een berg. Tussen wanden, behangen met geborduurde Hollandse landschapjes en een *Nachtwacht* van wol. Karl komt gekromd uit zijn leunstoel: ‘*Schau mal*, wat een prachtige gobelins! Heeft Annie zelf gemaakt.’ ‘Want ik heb het hier geháát, met al die rotbergen die je steeds weer op mot!’ zegt Annie, wijzend naar het Zuid-Duitse decor achter de glasgordijnen. Waldsee, omringd door bossen, is onwerkelijk groen. Hoogbejaarde pandjes liggen te geeuwen aan de oever van het diepzwarte meer. Alleen de buitenproportionele Sankt Peter beiert opdringerig met zijn klokken en lijkt eigenlijk in een groter stadje te horen.

‘Het is hier te rustig voor een stadse,’ verzucht Annie. ‘Maar ja... hém heb ik hier wel.’ De lichtgebouwde Karl pakt de hand van de stevige Rotterdamse, wier blik al wat verzacht. Laatst was Annie bij de kapper, vertelt ze, en daar klonk een oude damesstem onder de droogkap uit: ‘Ah, daar is de helft van het *Liefespaar von Waldsee!*’ Karl: ‘Dus er zijn nog *Menschen* die het weten, van toen.’

Annie: ‘De matroos en het meissie.’

Karl: ‘*Das Liefespaar*. Dat waren wij.’

Annie: ‘Ik deed mijn eigen zin – oorlog of niet. Mijn familie verachtte de moffen.’

Karl: ‘En Annies vader was...’

Annie snoert hem vinnig de mond, bang voor wat hij zeggen wil: ‘Ik wilde Karl – de rest kon me gestolen worden.’

Karl: ‘Er was niks *und* niemand tussen te krijgen.’

Annie: ‘Niks en niemand!’

De oude man bukt, rommelt langdurig in een kastje, tovert dan een foto te voorschijn.

Hij ploft naast Annie neer.

‘We lagen met de boot in Rotterdam. Met vijftien jongens van de *Kriegsmarine* gingen we *schwimmen* in het Sportfondsenbad, in Noord.’

Annie: ‘Het was een bloedhete voorjaarsdag, april 1944.’

Karl: ‘Bij de tramhalte aan de Mathenesserlaan waar we moesten overstappen, zag ik haar staan, in de zon.’

Annie: ‘Ik sta vlak bij die halte te wachten op een vriendin. De tram stopt. Hij stapt uit en kijkt me aan...’

Karl: 'Liefde *auf den ersten Blick!* Dat meisje wil ik leren kennen, dacht ik; ja, die *múss ich haben.*'

Annie: 'Dat moment heeft mijn hele leven bepaald – terwijl ik geeneens geloofde in liefde op het eerste gezicht. Wát een leuke knul! Het was meteen raak.'

Karl: 'Haar stralende gezicht – *mit den schönen blonden Haaren.*'

Annie: 'Zijn Kriegsmarine-pakkie – enig! Niet dat het om het pakkie ging; die andere jongens heb ik niet eens gezien. Het moet zijn manier van kijken zijn geweest, met die staalblauwe ogen. En zijn lichtblonde haar – toen had-ie nog haar. Veel gepraat hebben we niet. Ik sprak maar een paar woorden Duits, hij maar een klein beetje Hollands: "Ga je straks mee *ins Kino?*" Dát verstond ik wel!'

Karl: 'De andere jongens waren al doorgelopen, maar ik bleef nog even staan. Ze was *bezaubernd.* En helemaal niet verlegen.'

Annie: 'Welnee, ik praat met iedereen. Dat hij een Duitser was, kon me niet schelen. Tuurlijk, ik had ook midden in het bombardement gezeten, in mei '40, als meissie van twaalf. "Ik ben altijd lief geweest, mamma, kom ik nu in de hemel?" had ik gevraagd. We waren op familievisite geweest en toen we weer naar huis liepen, werd het centrum van Rotterdam gebombardeerd. We doken de eerste de beste winkel in en schuilden er in de kelder. Toen we weer buiten kwamen, was alles weg. In Noord, waar wij woonden, was meer blijven staan. Ondanks alle ellende zag ik de Duitsers als gewone mensen: je had aardige en je had rotmoffen. En bang was ik nooit geweest. Toen ik de eerste Duitser zag, met een machinegeweer in de hand, zei ik gewoon "*Gutentag!*" – had ik op school geleerd. Wat kon zo'n soldaat er nou aan doen?'

Karl: 'Was het niet om een uur of elf 's ochtends dat we elkaar die voorjaarsdag ontmoetten, *Mutti?*'

Annie: 'Nee, *Vati!* Het was later. Een uur of één, twee in de middag. Maar het is zestig jaar geleden, zo precies weet ik het niet meer.'

Karl: 'Ik weet nog wél dat ik in het zwembad dacht: Wat een *lecker* meisje. Toch kwam ik die middag te laat in het Luxor Palast.'

Annie: ‘Met mijn vriendin stond ik op hem te wachten. “Hij komt niet opdagen,” zei ik teleurgesteld, “nou, dan gaan wij maar.” Wij de bioscoop in. De hoofdfilm begint. En daar stáát hij ineens, in het donker.’

Karl: ‘Ik had Annie lopen zoeken; in het filmlicht zag ik haar zitten.’

Annie: ‘Er zat al een andere jongen naast me, maar Karl liep gewoon onze rij in: “Kunt u even ergens anders gaan zitten, *das ist meine Verlobte.*” Mijn verloofde! – en ik kón hem nog geeneens.’

Karl: ‘Ik was een beetje brutaal in die tijd; die Hollander moest opzij.’

Annie: ‘Je zag die jongen denken: O jee, een Duitser: wegwezen! – en Karl zat al naast me. Welke film we zagen, weet ik niet meer, ik zat alleen naar hém te staren. De meeste films had ik toch al gezien. Mijn vader was pianist, hij speelde voor de oorlog voorprogramma’s in verschillende bioscopen, dus ik kreeg altijd gratis toegang.’

Karl: ‘*Es war eine rauschende Ballnacht* was het: een liefdesgeschiedenis met Zarah Leander en Hans Stüwe – maar ik was te *beschäftigt* met Annie om er veel van mee te krijgen.’

Annie: ‘Ach, de film was niet belangrijk. Ik was jong en in de wolken; net zestien, al had ik al buste en alles – ik zag eruit als achttien.’

Karl: ‘Dat zij zó jong was, wist ik toen nog niet. Annie had mij nog niet alles verteld...’

Annie valt hem weer in de rede: ‘Mijn persoonsbewijs had ik vervalst om altijd de bioscoop in te kunnen; de mooiste films waren voor achttien jaar en ouder. Die avond moest Karl alweer de Noordzee op.’

Karl: ‘Richting Hoek van Holland: controleren of *der Feind* niet kwam.’

Annie: ‘Iedere nacht was hij weg. Maar ik stond ’s ochtends natuurlijk aan de kaai te wachten – vanaf het begin heb ik dat gedaan.’

Karl: ‘Dan stond ze te zwaaien, ik zag haar van verre. Mijn hondje Purzel, dat altijd aan boord was geweest, bleef voortaan bij Annie als ik uitvoer.’

Annie: 'Als Karl terugkwam, was Purzel niet meer te houden; zo dol was-ie op z'n baas.'

Karl: 'Als ik Annie omhelsde, plaste Purzel van blijdschap tegen mijn broekspijp.'

Annie: 'Een jachthondje was het, met lange flaporen. Het beessie was een soort verbinding met Karl op zee; als Purzel bij me lag, was alles goed.'

Karl: 'Zo vaak het kon, ging ik met Annie naar de bioscoop.'

Annie: 'Bij het zondagmatinee in Het Capitool zat ik tussen de Duitse soldaten. Het waren speciale voorstellingen voor de *Wehrmacht* en de *Kriegsmarine*. Vader had in het begin van de oorlog nog in het bioscooporkest van Het Capitool gespeeld, en personeelsleden die mij nog van vroeger kenden, mochten mij niet zien! Zodra ik een bekende door de zaal zag lopen, bukte ik, of keek ik de andere kant op.'

Karl: 'Annie is nooit gesnapt.'

Annie, ineens dromerig: 'Karl sloeg altijd tegen mijn bovenbeen: "*Leckere dijen!*" Dijen vond hij een grappig woord, en dan lachten we ons een bult. Hij was eigenlijk mijn eerste liefde.'

Karl: 'Ik had ook nog nooit een meisje gehad – al deed ik stoer. "Ik hou van jou" kon ik al gauw zeggen, en Annie heeft direct "*ich liebe dich*" geleerd. Over de oorlog hebben we helemaal niet gesproken.'

Annie: 'Nee, dat was taboe.'

Karl: 'Ik kon Annie toch niet gaan vertellen dat als ik de zee op ging, ik misschien nooit meer terug zou keren?'

Annie: 'Voor verliefden is dat geen thema. Als je jong bent en zó gelukkig, wat interesseert je een oorlog dan?'

Karl: 'Zingen deden we wel.'

Annie: 'In de Maastunnel!'

Karl: 'Als Annie mij 's avonds naar de Jobshaven bracht, moesten we door die lange, nog nieuwe tunnel. Daar was meestal geen mens meer, dus liepen wij altijd te fluiten en te zingen. *Über die Prairie...*'

Annie valt zingend bij: '*Klingt mein Lied, durch die Nacht*'

Karl: '*Hat die Melodie dir der Wind nicht gebracht?*'

Du wohnst in prunkvollen Räumen, fern im Lärm der Stadt

Ich denk' in einsamen Träumen, dein, die meine Seele hat...'

Annie: *'Über die Prairie ziehen die Sterne zu dir*

Bringen sollen sie eine Botschaft von mir

Wann kommst du Heim...?'

Karl: *'Ich hoffe ja bald!'*

Annie: *'Komm in die Prairie,*

Und mein Glück weicht nie...'

Karl, stralend: 'Het klonk zo mooi in de Maastunnel, met die echo!'

Annie: 'Van die hele oorlog trokken we ons toch al niets aan, maar dán al helemaal niet.'

Karl: 'Het wás nou eenmaal oorlog. We waren hier binnengevallen, en ik moest *nach* Holland, of ik wilde of niet. Maar ik zag Hollanders niet als mijn vijanden. En ik heb ook nooit iets tegen de *Juden* gehad. "Als Hitler met de joden begint, heeft-ie de oorlog verloren," zei vader, een oude sociaal-democraat, "die hebben in Amerika en overal het kapitaal." Omdat hij in de Eerste Wereldoorlog het ijzeren kruis eerste klas had gekregen, werd hij officier, al wilde hij dat zelf niet. Vader bracht niet de Hitlergroet, maar de oude militaire groet uit de Eerste Wereldoorlog: "Ik ben nog van de oude garde." Als officier op leeftijd kwam hij ermee weg. Ik stuurde hem mijn sigaren, maar we schreven nooit over de oorlog, en hoe we daarover dachten. Veel te gevaarlijk. Op het laatst bewaakte vader een *Wehrmachtsmagazin*. Hij is *gefallen* in Parijs.

Zelf had ik als dienstplichtige na de *Arbeitsdienst* voor de Kriegsmarine gekozen; bij de marine hoefde je niet zo veel te lopen als bij de infanterie – en wat wist ik er verder van? Ik vertrok naar Wilhelmshaven, en leerde vervolgens schieten in een kazerne op de Veluwe. Uiteindelijk kwam ik terecht op een gevorderde, oude vissersboot; een *Dampfer*. Helemaal omgebouwd, met *Kanonen* van vier en acht centimeter. Ik was matroos, daarna *Gefreiter* en ten slotte *Obergefreiter* bij het 12. *Vorposten Minensuch Flottille*.'

Annie: 'Hoger wilde Karl niet, dan was-ie op een duikboot terechtgekomen.'

Karl: 'Als ik onderofficier was geworden, had ik van het schip

weg gemoeten – en dus ook weg van Annie. We patrouilleerden en veegden mijnen die de Engelsen gestrooid hadden tussen Hoek van Holland en Den Helder. Wij hebben ook mijnen gelegd, voor de Engelse kust. Gevaarlijke klus; in het begin van de oorlog lagen we met dertien vissersschepen in de Jobshaven, tegen het eind waren er nog vier van over. De rest was gezonken – op een mijn gelopen, meestal. In een mum van tijd was zo'n grote stoomboot verdwenen. Ik heb steeds geluk gehad op boot nummer 8. Maar veel jongens hebben het niet overleefd.'

Annie: 'Dat ze uit moesten varen, was natuurlijk geen pretje. Maar verder heeft hij het niet slecht gehad bij de Kriegsmarine.'

Karl: 'Aan het einde van de Eerste Wereldoorlog had de marine gestaakt en een revolutiepoging ondersteund. Dat gebeurt mij niet, moet Hitler gedacht hebben; we sliepen bij de marine in heerlijke bedden met witte lakens, hadden altijd warm water om ons te wassen en kregen prima te eten – dat was aan het Oostfront wel anders. "*Nach dem Krieg wird es schrecklich!*" lachten we, want beter kon het haast niet worden voor ons. Müller, onze kapitein, was een tolerante man. Iedereen – tot de kapitein zelf toe – had een meisje in Rotterdam, waar we overdag lagen.'s Nachts stond ik aan het roer. Soms moest ik ook mijnen wegschieten met een machinegeweer – dat gáf een explosie...'

Annie: 'Hij is altijd goed weggekomen. Maar als hij bij mij was, konden we geen afscheid nemen. Alsof we an-mekaar vastgeplakt zaten. Daarna moest hij als een razende de stad doorrennen om toch nog op tijd op het schip te komen.'

Karl: 'Ik stond dan hijgend aan het roer. Maar mijn kraag zat altijd goed.'

Annie: 'Voor Karl vertrok, trok ik zijn matrozenkraag recht. Ga eens effe staan, Vati!' Traag komt Karl uit zijn leunstoel. Annie staat al voor hem en sjort, als bij een kind, aan zijn jasje; vloeiend, alsof er geen zestig jaren zijn verstreken, trekt ze een denkbeeldige matrozenkraag goed.

Karl, met iets van weemoed in de blauwe blik, het hoofd schuddend: 'Als het hard stormde, bleven we in de Jobshaven... Dikke mist was ook goed.'